

Received / Makale Geliş Tarihi 19.11.2023
Published / Yayınlanma Tarihi 31.12.2023
Volume / Issue (Cilt/Sayı) 7 (37)
ss / pp 2077-2098

Research Article /Araştırma Makalesi
10.5281/zenodo.10494528
Mail: editor@pejoss.com

Dr. Öğr. Üyesi Gülşen Öztürk

<https://orcid.org/0000-0001-9798-404X>

Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, Isparta / TÜRKİYE

ROR Id: <https://ror.org/04fjtte88>

Hakkâri Heybe Dokumaları

Hakkâri Saddle Weavings

ÖZET

Hakkâri merkez, Yüksekova, Şemdinli, Çukurca ve civar köylerdeki heybe dokumaları teknik ve desen özellikleri bakımından Türk el dokuma kültürü açısından önemli bir yere sahiptir. Hakkâri’de kullanılan ve yapılan diğer dokuma türleri gibi heybe dokuması da yörede yaşayan çeşitli aşiretlerdeki kadınlar tarafından dokunmaktadır. Yörede bu dokumaya heybe dışında yöresel olarak “hurçık, horçık” denilmektedir. Heybelerin büyük ebatlarda olanlarına “ter, terek, cıhal ve cehel” ismi de verilmektedir. Heybe dokumaları; deve heybesi, at-eşek heybesi, süs ve çeyiz olmak üzere çeşitli kullanımlar için üretilmekte ve eşya gibi vb. şeyleri taşımada kullanılmaktadır.

2012 ve 2017 yılları arasında alan araştırması yöntemi ve yüz yüze sözlü görüşme tekniği ile gerçekleştirilen çalışma; Hakkâri, İlçeleri ve civar köylerde tespit edilen geleneksel heybe dokumaları ile sınırlandırılmıştır. Buna ilaveten geçmişte ziyaret edilen evlerde tespit edilen örnekler hakkında 2022 ile 2023 yılları arasında yeniden elektronik ortamda gerçekleşen online sözlü görüşme tekniği ile ilgili bilgiler yeniden güncellenmiştir. Yörede geleneksel özelliklere sahip 38 adet heybe dokuması tespit edilmiştir. Çalışma kapsamında, bu dokumalardan 12 tanesinin bazı teknik özellikleri (ölçü, renk, motif, kompozisyon gibi), ön ve arka yüz görselleri ve desen şemalarıyla birlikte bilgi formu oluşturularak detaylı bilgileri verilmiş ve kataloğu oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Aşiret, Dokuma, Heybe, Hakkâri.

ABSTRACT

The saddlebag weavings in Hakkâri center Yüksekova, Şemdinli, Çukurca and surrounding villages have an important place in terms of Turkish hand-weaving hand-weaving culture in terms of technical and pattern features. Like other types of weaving used and made in Hakkâri, saddlebag weaving is also woven by women from various tribes living in the region. In addition to saddlebags, this weaving is locally called "hurçık, horçık" in the region. The large saddlebags are also called "ter, terek, cıhal and cehel". Saddlebag weavings are produced for various uses such as camel saddlebags, horse-donkey saddlebags, ornaments and dowry, and are used to carry things such as goods, etc.

Between 2012 and 2017, the study, which was carried out with the field research method and face-to-face oral interview technique, was limited to the traditional saddlebag weavings identified in Hakkâri, its districts and surrounding villages. In addition, the information about the samples identified in the houses visited in the past was updated again between 2022 and 2023 with the online oral interview technique. In the region, 38 saddlebag weavings with traditional features were identified. Within the scope of the study, some technical characteristics (such as size, colour, motif, composition), front and back side images and pattern diagrams of 12 of these weavings were given detailed information by creating an information form and a catalog was created.

Keywords: Tribe, Weaving, Saddlebag, Hakkâri.

1. GİRİŞ

Anadolu Türk kültürünü ve geleneğini yansıtan en değerli kalıcı somut özelliği taşıyan örneklerden biri de Türk el dokumalarıdır. Dokumalar üretildiği toplumlar tarafından günlük kullanım ihtiyaçları ile hem dekoratif hem de çok fonksiyonlu olarak üretilmiş olup, kullanılmış ve bununla birlikte de kullanılmaya devam edilmektedir. “Yüzyıllardır birçok topluluk dokuma sanatının teknik, desen, hammadde, araç ve gereçlerinin kültür göçünü sağlayarak dokuma sanatının günümüze kadar gelmesine katkı sağlamışlardır” (Konuk, 2022:1290). Güney Doğu Anadolu Bölgesi’nde bölgesinde konumlanan Hakkâri geçmişte ve günümüzde önemli olan dokuma merkezlerinden biridir. Dokumacılık çeyiz ve kullanım eşyası ötesinde ekonomik anlamda, ailesine gelir sağlamak isteyen özellikle de yörede yaşayan aşiret kadınlarının günlük ev işleri, çocuk bakımı ve küçükbaş hayvancılık faaliyetleri dışında ana geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Dokuma geçmişte olduğu gibi günümüzde de Hakkâri merkez, Yüksekova, Çukurca, Şemdinli ilçeleri ve köylerinde yaygın olarak yapılan bir uğraş olmaktadır. Yörede kilim, halı vb. gibi oldukça çeşitli dokumalar üretilmektedir. Bu dokumaların bir kısmı kilim gibi yer yaygısı olarak dokunurken, bir kısmı daha küçük ölçülerde, parça parça dokunup daha sonra dikilerek parzun, torba, heybe gibi farklı kullanım amaçları doğrultusunda çeşitli ürünlere dönüştürülmektedir (Fotoğraf 1-2).

Fotoğraf 1-2. Heybe dokuması genel ve detay görünümü, Rukiye Turan’ın evi, Çukurca, Fotoğraf: Gülşen Öztürk, Hakkâri, 2013.¹

Yörede dokuma, Hakkâri’nin coğrafi konumu itibarıyla oldukça soğuk ve sert geçen uzun kış mevsiminde daha yoğun olarak yapılmaktadır. Ancak bununla birlikte Halk Eğitim Merkezi bünyesinde açılan kurslarda kilim, halı gibi dokumaların yapımı kursiyerlere öğretilmektedir. Yapılan alan araştırmalarından, Anadolu dokumalarının bir devamı olan Hakkâri dokumalarının yörede sürekli değişen şartlar, hayat tarzı ve aynı zamanda geleneksel yaşamında devam ettirildiği yerel halk tarafından aynı sanat anlayışı ve desenler ile kesintisiz bir şekilde günümüze kadar bozulmadan geldiği anlaşılmaktadır. Buna ek olarak, yörede yapılan dokumaların eski ve yeni örnekleri malzeme, üretim tekniği, kullanım amaçları, boyutları, renk, motif ve desen özellikleri karşılaştırıldığında bu dokumaların bozulmayan karakteristik yönlerinin kaldığını görmekte mümkündür. Yöre dokumalarının kendine has motif ve desen anlayışı vardır. Yöre kadınları ihtiyaçları doğrultusunda ürettiği çeşitli dokumalar arasında bulunan en önemli kullanım eşyası olarak bilinen dokumalardan biri de heybelerdir. Heybe: Türk Dil Kurumu sözlüğünde, “At, eşek vb. binek hayvanlarının eyeri üzerine geçirilen veya omuzda taşınan, içine öteberi koymaya yarayan, kilim veya halıdan yapılmış iki gözlü torba, omza geçirilebilen tek gözlü bir çanta türü” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, t.y.) Heybe dokumaları “sadece eşek sırtında değil, deve, at veya insan sırtında, en verimli yük taşınabilecek pozisyonda üretilirler” (Kayıpmaz vd., 2023: 441).

¹ Fotoğraf 1 ve 2’deki Heybe dokuması 2013 yılında yapılan alan araştırmasında, Hakkâri Çukurca İlçesi Cumhuriyet Mahallesi’nde ikamet eden Rukiye Turan’ın evinde tespit edilmiştir. Kaynak kişi Büşra Turan’dan (2023) alınan bilgilere göre dokuma Mustafa Turan tarafından eşi Rukiye Turan’a yaklaşık 50-55 yıl önce hediye olarak satın alınmıştır. Heybe dokuması o dönemde evin iki kapısı arasında duvara asılı şekilde süs olarak kullanılmaktaydı, fakat 5 yıl önce hediye edildiği bilgisine ulaşılmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Konu kapsamında ele alınan heybe dokumaları Hakkâri, merkez, Yüksekova, Şemdinli ve Çukurca'da 2013 ve 2017 yılları arasında yapılan alan araştırmalarında tespit edilmiştir. Alan araştırmasının gerçekleştirildiği yerleşim yerlerine Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Kapsamında Ulaşılan Yerleşim Yerleri, **Çizim:** Gülşen Öztürk, 2023

Hakkâri İl Merkezi – İlçe – Köy -Mahalle			
Sayı	Ulaşılabilen yerleşim yerleri isimleri	Sayı	Ulaşılabilen yerleşim yerleri isimleri
1	Biçer Mahallesi- İl Merkezi	9	Yağmurlu Köyü
2	Kıran Mahallesi- İl Merkezi	10	Işık Köyü-Çetintaş Mezrası
3	Dağgöl Mahallesi- İl Merkezi	11	Çukurca- İlçe Merkezi
4	Yeni Mahalle- İl Merkezi	12	Cumhuriyet Mahallesi-Çukurca
5	Aşağı Merzan Mahallesi- İl Merkezi	13	Cevizli Köyü
6	Bay Köyü	14	Yüksekova- İlçe Merkezi
7	Çanaklı Köyü	15	Bağışlı Köyü-Yüksekova
8	Kırıkdağ Köyü	16	Şemdinli-İlçe Merkezi

Bu çalışma yukarıda Tablo 1'de ismi geçen yerleşim yerlerinde tespit edilen geleneksel heybe dokumaları ile sınırlandırılmıştır. Dokumalar hakkında genel bilgiler ise yörede dokuma ile uğraşan kişilerle yüz yüze sözlü görüşme tekniği vasıtasıyla alınmıştır. Ulaşılan 38 adet heybe örneği; kullanım amacı, türü, hammadde, teknik, renk, motif ve desen özelliği bakımından değerlendirilmiştir. Çalışma içeriğinde deve haybesine, at ve eşek heybesine, süs ve çeyiz heybesi olmak üzere toplam 12 örneğe yer verilmiştir. Tespit edilen her heybenin en ve boy uzunlukları ölçülmüş, detaylı bilgileri alınmış ve bilgi formu oluşturulmuştur. Bunlara ek olarak, her dokumanın fotoğrafı çekilmiş, motifleri ve alan yüzey şeması çizilmiştir.

3. HAKKÂRİ HEYBE DOKUMALARI

Dokumalar zaman içerisinde farklı kullanım amaçlarına yönelik yapılmış ve estetik öğeler ile gelişmesini sağlayarak yöresel ve geleneksel dokuma ürünleri oluşturulmuştur. Türk dokuma kültürü içinde yer alan heybeler Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Güney Doğu Anadolu bölgesinde de üretilen dokumalardan biridir. Dokuma faaliyetlerinin yoğun olarak yapıldığı yerlerden bir olan Hakkâri'de dokumacılığın ne zaman başladığına dair bilgilerin mevcut olmadığı yazılı kaynaklardan anlaşılmaktadır. Ancak yapılan sözlü görüşmelerde yörede dokumacılığın uzun yıllardır süre gelen zaman içinde aşiret kadınları ve okumayan genç kızlar için ana geçim kaynaklarından biri olduğu, kadınların yöreye özgü dokumaları kendi ihtiyaçlarını karşılamak için büyüklerinden öğrendikleri tekniklerle ve kendilerinin geleneksel yöntemler kullanarak elde ettikleri malzemelerden ürettikleri, bunun yanında kilim, halı ve heybe gibi dokumaların yapım tekniklerini ve aşamalarını genç kızlara öğrettikleri görülmektedir (Fotoğraf 3-4).

Fotoğraf 3-4. Heybe “Hurçık, Horçık” dokuması², Aşağı Merzan Mahallesi- Hasan Yiğit'in evi, Kıran Mahallesi, Fotoğraf: Gülşen Öztürk, Hakkâri, 2013.³

² Fotoğraf 3'teki Heybe dokuması; 2013 yılında yapılan alan araştırmasında, Hakkâri Merzan Mahallesinde, ikamet eden Naciye Çelik'in evinde tespit edilmiştir. Heybe dokuması günümüzde halen evin oturma odası kapısının üstünde duvara asılı şekilde süs olarak kullanılmaktadır. Kaynak kişi Gülhan Öztekin'den (2023) alınan bilgilere göre, Silehi aşiretine mensup Naciye Çelik tarafından dokunduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Yine yapılan alan araştırmalarında tespit edilen dokumalar üzerinde yöreye özgü motif ve desen anlayışının olduğu çok sayıda çeşitli örneklerin yapıldığı görülmektedir. Yörede dokuma geçmişte olduğu gibi günümüzde de halen çeşitli aşiretlere bağlı kadınlar ve geç kızırlar tarafından evlerde ve Halk Eğitim Merkezi bünyesinde açılan kurslarda yapılmaktadır.

Hakkâri ve çevresinin iskan tarihi incelendiğinde, Cevdet Türkay (1979)'ın "Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler" kitabına göre Hakkari'de yaşayan aşiretler ve bağlı oldukları topluluklar hakkında; Alevano-Nordoz Kazası, Hakkâri Sancağı, Binanişin-Hakkâri Sancağı, Doski, Dostki-Musul Eyaleti, Hakkâri Sancağı, Hartus-Hakkâri Sancağı, Hartuşış-Norduz Kazası, Hakkâri Sancağı, Haydaranlı (Haydaranlı)-Hakkâri, Van, Bayezid Sancağı, Milan-Hakkâri Sancağı, Mukri, Mukuri-Hakkâri Sancağı, şakak, şakaki, şakakyan-Hakkâri Sancağı, şevili, şeydan- Norduz Kazası, Hakkâri Sancağı, şivli- Hakkâri Sancağı, Takuri-Mahmudi Kazası, Hakkâri Sancağı ve Ertuşi (Artuşi)-Başkal'a Kazası şeklinde bahsetmektedir (Türkay, 1979:62-157).

Yörede dokuma yapan aşiretler hakkında; konu kapsamında yapılan alan araştırmalarında ve elinde dokuma bulunan, hala dokuma yapan kişilerle yapılan sözlü görüşmelerden elde edilen bilgilere göre, geçmişte ve günümüzde halen dokuma ile uğraşan kişilerin mensup olduğu "Baleki, Baye, Betkaya, Bilecani, Ertuşi, Evdoyi, Giravi, Gzeraşi, Herki, Jirki, Kavali, Pinyanişi, Silehi ve Zibari" gibi aşiretlerin olduğu belirlenmiştir.

Eski heybe örnekleri kadar günümüze yakın zamanda dokunan örneklerle de sıklıkla araştırma kapsamında ziyaret edilen evlerde rastlanılmıştır. Anadolu'daki heybe dokumaları gibi bu bölgedeki heybelerde benzer özelliklere sahiptir ve aynı kullanım amaçları için üretilmektedir. Heybeler yörede yaşayan aşiret kadınları tarafından yapılmakta ve günlük yaşam ihtiyaçları için kullanılmaktadır. Özellikle de yayla yaşantısı süren, yazları yaylaya çıkan tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile uğraşan aileler tarafından daha çok yaygın olarak kullanılan bir dokuma türüdür. Yörede ihtiyaca yönelik yapılan heybeler aynı işlevler için kullanılıyor olsa da çeşitli boyutlarda heybe türleri olduğu ve bu heybelere farklı isimlerin verildiği belirlenmiştir. Bunlar; deve heybesi (Fotoğraf 5-6), at, eşek, katır heybesi, oban heybesi, yk heybesi, erzak heybesi, günümüzde ss ve çeyiz amaçlı olan heybe dokumalarıdır.

Fotoğraf 5. Heybe dokuması, Usta ğretici Kevser Ermağa'nın evi, Kırıkdağ Köyü, Fotoğraf: Gülşen ztrk, Hakkâri, 2013.⁴

³ Fotoğraf 4'teki Heybe dokuması; 2013 yılında yapılan alan araştırmasında, Hakkâri Kırık Mahallesiinde, ikamet eden Hasan Yiğit'in evinde tespit edilmiştir. Heybe dokuması günümüzde halen evin misafir odasında yer alan vitrinin yan tarafında asılı şekilde ss olarak kullanılmaktadır. Kaynak kişiler Viyan Yiğit ve Refika Yiğit'ten (2023) alınan bilgilere göre, Pirosi aşiretine mensup 1954 doğumlu, Bölücek Köyünden şemam Yiğit tarafından dokunduğu bilgisine ulaşılmıştır. Dokumanın eni 27 cm, boyu 100 cm ve saçak lisi 37 cm uzunluğundadır.

⁴ Fotoğraf 5'teki Heybe dokuması; 2013 yılında yapılan alan araştırmasında, Hakkâri Kırıkdağ Köyünde ikamet eden Kevser Ermağa'n evinde tespit edilmiştir. Kaynak kişi Kevser Ermağa'dan (2016) alınan bilgilere göre, deve heybesi yk taşımada kullanılmak amaçıyla dokunmuştur. Oldukça büyük ebatta dokunan atkı yüzlü heybenin zemini kırmızı, lacivert ve kahverengi renklerle birbirini dikey yönde belirli aralıklarla paralel şekilde takip eden çizgilerle ince kalın kuşaklara blnmştir. İki ayrı parça olarak dokunmuştur. Dokuma işlemi bittikten sonra bu parçalar eşit olacak şekilde, başlangıç ve bitiş kısımlarından hem nden hem de arkadan eşit mesafede katlanarak sağ ve sol kenarlarından dikilerek göz bölümleri oluşturulmuştur.

Fotoğraf 6. Heybe dokuması, Yakup Yaşar'ın evi, Demirtaş Köyü, Fotoğraf: Gülşen Öztürk, Hakkâri, 2013.⁵

Araştırma kapsamında tespit edilen heybelerim kullanım alanları Tablo 2'de yer verilmiştir.

Sayı	Ulaşılan Yerleşim Yerleri Mahalle-Köy	Kullanım Alanı		
		Deve Heybesi	At ve Eşek Heybesi	Süs ve Çeyiz Heybesi
1	Biçer Mah.- İl Merkezi	3	-	-
2	Kıran Mah.- İl Merkezi	-	-	2
3	Dağgöl Mah.- İl Merkezi	-	1	-
4	Yeni Mah.- İl Merkezi	-	-	2
5	Merzan Mah.- İl Merkezi	-	-	1
6	Medrese Mah. İl Merkezi	-	-	1
7	Pehlivan Mah – İl Merkezi	2	1	1
8	Bay Köyü	-	-	1
9	Çanaklı Köyü	2	-	-
10	Kırıkdağ Köyü	1	-	-
11	Demirtaş Köyü	1	2	-
12	Işık Köyü-Çetintaş Mezrası	-	1	1
13	Çukurca- İlçe Merkezi	-	2	-
14	Cumhuriyet Mah-Çukurca	-	-	1
15	Yüksekova- İlçe Merkezi	-	2	3
16	Bağışlı Köyü-Yüksekova	-	1	-
17	Şemdinli-İlçe Merkezi	-	2	4
Toplam	38	9	12	17

Tablo 2. Ulaşılan yerleşim yerlerine ve kullanım alanına göre tespit edilen heybe dokumaları, Çizim: Gülşen Öztürk, 2023.

Yörede heybeler kullanım amacına göre farklı ölçülerde dokunmaktadır. En büyük ebatta dokunanları deve heybeleri, orta ebatta dokunanları ise eşek ve at heybeleridir. Süs ve çeyiz amaçlı dokunanların ölçülere ise bu heybelere göre daha küçüktür (Fotoğraf 7).

Yörede yapılan sözlü görüşmelerde yün ipinden yapılan ve çuval olarak kullanılan deve heybesine “ter, terek”, keçi kılından yapılan deve heybesine “cihal, cehal” (Güneş, Sözlü görüşme, 2023), yine yün ipinden yapılan eşek ve at heybelerine ise “hurçik, horçik” (Güneş, Sözlü görüşme, 2023) isimlerinin verildiği ifade edilmektedir.

⁵ Fotoğraf 6'daki Heybe dokuması; 2013 yılında yapılan alan araştırmasında, Hakkâri Demirtaş Köyünde ikamet eden Yakup Yaşar'ın evinde tespit edilmiştir. Kaynak kişi Yakup Yaşar'dan (2017) alınan bilgilere göre, Pinyanişi aşiretine mensup Kudret Yaşar tarafından deve heybesi yük taşımada kullanılmak amacıyla dokunmuştur. Oldukça büyük ebatta dokunan çözümlü yüzü heybenin zemini kırmızı, lacivert ve beyaz renklerle birbirini dikey yönde belirli aralıklarla paralel şekilde takip eden çizgilerle ince kalın kuşaklara bölünmüştür. Dokuma işlemi bittikten sonra eşit olacak şekilde heybe başlangıç ve bitiş kısımlarından hem önden hem de arkadan eşit mesafede katlanarak sağ ve sol kenarlarından dikilerek göz bölümleri oluşturulmuştur.

Kullanım Alanı: Anadolu'da dokunan heybeler gibi, yörede dokunan heybelerde benzer amaçlar için üretilmektedir. Daha çok yayla hayatı yaşayan aşiretler tarafından yaylaya çıkarken ve kışlağa dönerken çeşitli eşyaları, yükleri ve erzakları taşımada kullanılmaktadır.

Fotoğraf 7. Heybe dokuması, Dağgöl Mahallesi, Fotoğraf: Gülşen Öztürk, Hakkâri, 2013.

Yine yaylada peynir, odun, süt bidonu gibi vb. eşyalarda bu heybe gözlerinde taşınmaktadır. Ayrıca atları süslemek için atın sırt kısmına asılmakta ve uzun olarak örülü saçak kısımları aşağı doğru sarkıtılmaktadır. Günümüzde deve heybesi dışında at ve eşek heybelerinin bir kısmı bazı köylerde tarlaya çalışmaya giden çiftçiler tarafından da kullanılmaktadır. Bunlara ek olarak heybelerin taşıma fonksiyonu dışında günümüzde evlerde süs amaçlı duvara asılı ve çeyiz eşyası olarak genç kızların çeyizlerinde yer aldığı görülmektedir (Fotoğraf 8-9). Yapılan sözlü görüşmelerde ayrıca deve heybelerinin son dönemlerde yöre köylerinde gündelik işlerde kullanılan at ve eşekleri terden, kışında soğuktan korumak için üzerine atıldığı ifade edilmektedir.

Fotoğraf 8. Heybe dokuması (yeni örnek), Gülcan Kaya'nın evi, Yeni Mahalle, Fotoğraf: Gülşen Öztürk, Hakkâri, 2013.

Fotoğraf 9. Heybe dokuması, Medrese Mahallesi, Fotoğraf: Gülşen Öztürk, Hakkâri, 2016.

Heybeler hayvanların sırt kısımlarına konulduğu gibi kişiler tarafında da omuzun bir tarafına ya da heybenin orta kısmında bulunan boşluktan baş geçirilerek ön kısmı ön tarafa arka kısmı arka tarafa gelecek şekilde asılmak suretiyle kullanılmaktadır.

3.1. Heybe Dokumalarının Yapımında Kullanılan Malzeme, Araç, Gereçler ve Teknikler

Bu kısımda yörede tespit edilen heybe dokumaların türü, yapımında kullanılan ip, tezgâh tipi ve dokuma tekniği hakkındaki bilgilere yer verilmiştir.

Dokuma türü: Heybe yörede koyun yünü, keçi kılı ve günümüzde hazır iplerden yapılan çöğü yüzlü ve halı dokuma türü tek olarak bazen de bir arada kullanılmıştır.

Malzeme: Tespit edilen heybe dokumaların üretiminde atkı ve çöğü ipi olarak eski örneklerde doğal koyun yünü ve keçi kılı kullanılırken, günümüz örneklerinde hazır ipler kullanılmaktadır. Koyun yünü ve keçi kılı yörede tarım ve hayvancılık faaliyetleri ile uğraşan kişilerden temin edilmekteydi. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Hakkari'de küçük baş hayvancılıkla uğraşan bazı aileler ilkbahardan güze kadar yaylada yaşamaktadır. Bu süreçte dokumaların temel maddesi olan yün ipi ve kıl elde edilmektedir. Eskiden şenlikler adı altında yapılan kırkım işlemleri günümüzde artık yapılmamaktadır. Yün ipinin ve kılın elde edilmesinde ilk olarak hayvanların kırkım işlemi, sonrasında temizleme, yıkama, kurutma ve tarama işlemleri yapılmaktadır. Son olarak ise teşi de ipleri eğirme işlemleri gerçekleştirilmektedir. Bu iplerin bir kısmı yöre dokumaları için atkı ve çöğü ipi olarak kullanılırken bir kısmı ile yöreye özgü geleneksel kadın ve erkek çoraplarının örme işleminde kullanılmaktadır.

Tezgâh tipi: Heybe dokumalarının yapımında yörede sin ya da tevni adı verilen ağaçtan yere kurulumu yapılan yer tezgâhının kullanıldığı, günümüz örneklerinin yapında ise metal germe tezgâhların yine yere paralel şekilde uzatılarak (yer tezgâhı gibi) kullanıldığı görülmüştür.

Çöğü çözme: Kullanım amacına göre dokunacak olan heybenin çöğü en ve boy ölçüleri değişmektedir. Belirlenen en ve boy ölçülere göre çöğü çözülmektedir.

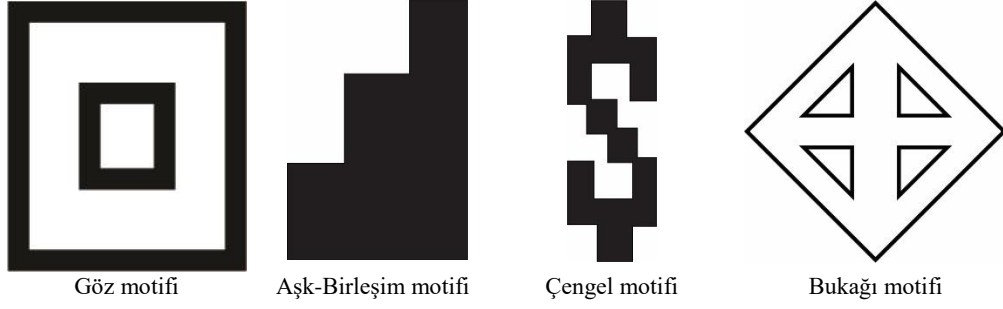
Dokuma tekniği: Çöğü yüzlü heybe dokumaların yapımında sumak, cicim tekniği, kilim ve halı tekniği bir arada kullanılmaktadır.

En, boy ve saçak ölçüleri: Heybelerin kullanım türüne göre en ve boy ölçüleri değişiklik göstermektedir. Deve heybeleri en genişliği 75 cm ile 145 cm, boy uzunluğu 164 ile 266 cm, at ve eşek heybeleri en genişliği 22 cm ile 43 cm, boy uzunluğu ise 57 cm ile 167 cm arasında değişmektedir. Günümüze yakın geçmişte üretilen süs ve çeyiz amaçlı üretilen heybeler oldukça küçüktür. Yörede araştırma kapsamında ziyaret edilen bazı evlerde eski örnekler arasında at ve eşek heybesi olarak yapılan bazı dokumaların da günümüzde süs amaçlı kullanıldığı görülmüştür. Heybelerin saçak uzunlukları 29 cm ile 53 cm arasındadır. Heybe saçaklarının geneli örülmektedir. Ayrıca bazı dokumaların saçakları renkli boncuklar veya ipler ile süslenmektedir.

3.2. Heybe Dokumalarının Renk, Motif ve Kompozisyon Özellikleri

Renk özelliği: Yörede dokunan parzun, mezerk gibi atkı yüzlü dokumaların zemin yüzeyinde olduğu gibi heybelerinde zemin yüzeylerinde lacivert, siyah, kırmızı, yeşil, kahverengi gibi koyun renk tonlarının yoğun olarak tercih edildiği belirlenmektedir. Bu heybelerin göz kısımları üzerinde ise renkli ipler ile halı dokuma tekniği kullanılarak süslemelerin yapıldığı görülmektedir.

Motif ve kompozisyon özelliği: Yöre heybelerinin zemin desenlerinin bir kısmında motif kullanılmazken, bazılarında motif kullanıldığı görülmektedir. Heybelerin genel yüzeyi dikey olarak birbirini takip eden ince ve kalın çizgilerle kuşaklara ayrılmaktadır. Bazı heybelerde bu kuşakların iç kısımlarına motif yerleştirilirken bazılarının ise sade ve düz (motifsiz) olarak yapıldığı belirlenmiştir. Motif dışında at ve eşek heybelerinin bazılarının zeminlerinin özellikle de göz kısımlarının yüzey bölümlerinin renkli iplerle ilme atılarak süslediği görülür. Deve heybelerinin geneli sade, motif ve saçak olmaksızın yapıldığı belirlenmektedir. Bazı örneklerin zeminde bulunan motifler literatürdeki isimleriyle birlikte verilmektedir. Bunlar; baklava formu, göz, aşk-birleşim, çengel ve bukağı motifidir (Çizim 1).

Çizim 1. Motif çizimleri, Çizim: Gülşen Öztürk, 2023.

Heybelerin büyük olanları (deve heybesi) iki, küçük olanları ise (at, eşek, süs ve çeyiz heybeleri) tek parça halinde dokunmaktadır. Dokuma işlemi bittikten sonra eşit olacak şekilde heybe başlangıç ve bitiş kısımlarından hem önden hem de arkadan eşit mesafede katlanarak sağ ve sol kenarlarından afşin adı verilen dikiş tekniği ile dikilerek göz bölümleri oluşturulmaktadır. Deve heybesi olarak kullanılanların ortasında yatay bir boşluk, at ve eşek heybesi olarak kullanılanların ise ortasında dikey bir boşluk (aralık, yarık) bırakılmaktadır. Bu boşlukların aralık uzunluğu değişmektedir.

Yörede yapılan ve literatürde yer alan yayınlar arasında olan; Öztürk (2014)'ün "Hakkâri ve Çevresinde Bulunan Havsız Kirkitli Dokumalar" isimli tezinde ve Karahan (2007)'in "Dünden Bugüne Hakkâri Kilimleri" isimli kitabında da yörede tespit edilen heybe dokumalarına ilişkin benzer bilgilerin olduğu görülmektedir. Bu iki kaynaktan yörede geçmişte dokunmuş olan ve tespit edilen 3 deve heybesi de karşılaştırma açısından görsel olarak konulmuştur.

Fotoğraf 10 -11. Deve heybe dokuması ön ve arka görünümü, Ege Balcılık, Fotoğraf: İlker Öztürk, Hakkâri, 2012.⁶

⁶ Fotoğraf 10 ile 11'deki Heybe dokuması görselleri; Öztürk (2014)'ün "Hakkâri ve Çevresinde Bulunan Havsız Kirkitli Dokumalar" isimli tezinden alınmıştır. Deve heybesi Hakkâri Ege Balcılık ve Kilimcilik' de tespit edilmiştir. Dikdörtgen formdan ve iki parçadan oluşan, 90 cm x 240 cm ölçülerinde olan dokumanın yapımında ön yüzünde sık yüzlü cicim tekniği, arka yüzünde ise kilim dokuma tekniği uygulanmıştır. Dokumanın yaklaşık yüz yıldan eski olduğu tahmin edilmektedir (Öztürk, 2013:158-159).

Fotoğraf 12 -13. Deve heybe dokuması ön ve arka görünümü, Ege Balcılık, Fotoğraf: İlker Öztürk, Hakkâri, 2012.⁷

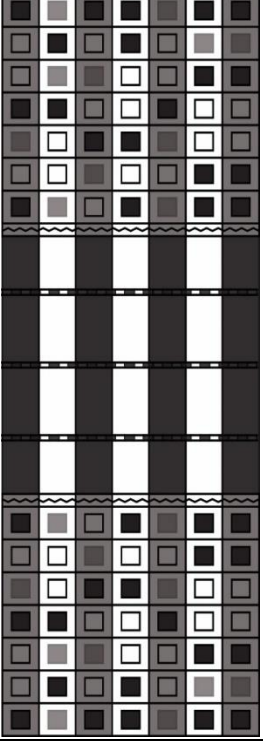

Fotoğraf 14 -15. Deve Heybe Dokuması.⁸

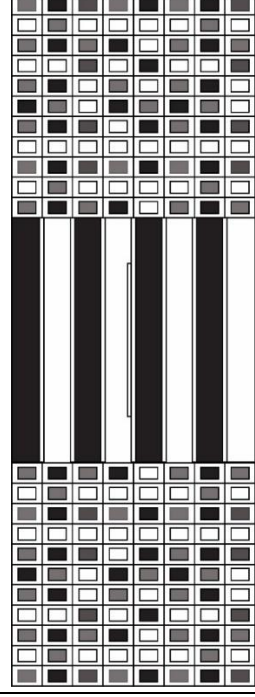
⁷ Fotoğraf 12 ile 13'teki Heybe dokuması görselleri; Öztürk (2014)'ün "Hakkâri ve Çevresinde Bulunan Havsız Kirkitli Dokumalar" isimli tezinden alınmıştır. Deve heybesi Hakkâri Ege Balcılık ve Kilimcilik' de tespit edilmiştir. Dikdörtgen formdan ve iki parçadan oluşan, 92 cm x 260 cm ölçülerinde olan dokumanın yapımında sumak tekniği ve kilim ile birlikte halı dokuma uygulanmıştır. Dokumanın yaklaşık yüz yıldan eski olduğu tahmin edilmektedir (Öztürk, 2013:157-158).

⁸ Fotoğraf 14 ile 15'teki Heybe dokuması görselleri; Karahan (2007)'in "Dünden Bugüne Hakkâri Kilimleri" isimli kitabından alınmıştır (Karahan, 2007:187-164).

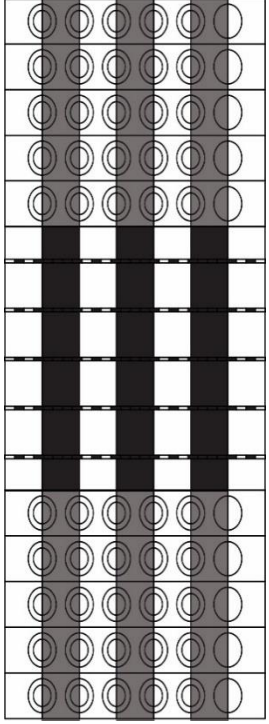
4. TESPİT EDİLEN HEYBE DOKUMALARI

ÖRNEK 1. HEYBE DOKUMASI		
		
Fotoğraf 16. Ön yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk	Fotoğraf 17. Arka yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk	Çizim 2. Desen şeması Çizim: Gülşen Öztürk
İnceleme Tarihi	2023	
Yöresel Adı	Heybe, Hurçik	
Dokuma Türü	Halı ve çözgü yüzlü dokuma	
Bulunduğu Yer	Işık Köyü-Çetintaş Mezrası/Hakkâri	
Dokuyucusu ve Aşireti	Hayat Kaya, Marunişi	
Bugünkü Durumu	Sağlam durumda	
Kullanım Alanı	Çanta amaçlı, at süslemede kullanılmaktadır.	
Ölçüler	En	28 cm
	Boy	57 cm
	Saçak	46 cm
İp Türü	Atkı	Yün
	Çözgü	Yün
Dokuma Tekniği	Kilim ile birlikte halı dokuma	
Renk, Motif ve Kompozisyon Özelliği	Dikdörtgen formdan oluşan dokuma tek parça şeklinde dokunmuştur. Heybenin ön ve arka yüzeyleri belli aralıklarda dikey yönde birbirine paralel şekilde, beyaz ve kırmızı renklerle kalın kuşaklara ayrılmaktadır. Ön yüzeyde yer alan heybenin göz kısımları üzerinde renkli iplerle ilme atılarak, zemin düzenlenmektedir. Heybenin göz kısımları üzerinde bulunan saçaklar örülü şekilde bırakılmıştır.	
Kaynak Kişi	Dilan Aslan, 1993 doğumlu, Bulak Mahallesi-Hakkâri.	

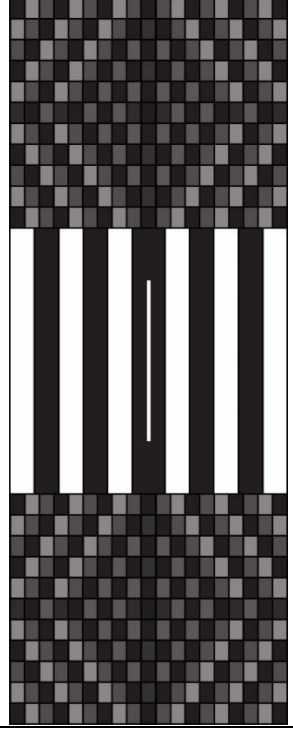
ÖRNEK 2. HEYBE DOKUMASI

					
Fotoğraf 18. Ön yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk		Fotoğraf 19. Arka yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk		Çizim 3. Desen şeması Çizim: Gülşen Öztürk	
İnceleme Tarihi		2023			
Yöresel Adı		Heybe, hurçik, horçik			
Dokuma Türü		Halı ve çözümlü dokuma			
Bulunduğu Yer		Selcan Yılmaz'ın evi, /Şemdinli/Hakkâri			
Dokuyucu		-			
Bugünkü Durumu		Sağlam durumda			
Kullanım Alanı		At veya eşek heybesi, yük taşımada kullanılmaktadır.			
Ölçüler	En	43 cm			
	Boy	80 cm			
	Saçak	42 cm			
İp Türü	Atkı	Yün			
	Çözümlü	Yün			
Dokuma Tekniği		Kilim ve halı dokuma			
Renk, Motif ve Kompozisyon Özelliği		Dikdörtgen formdan oluşan dokuma tek parça şeklinde dokunmuştur. Orta kısmında dokuma sırasında bir boşluk (ilik, yarık, ara) bırakılmıştır. Heybenin ön ve arka yüzeyleri belli aralıklarda dikey yönde birbirine paralel şekilde, siyah ve kırmızı renklerle ince ve kalın kuşaklara ayrılmaktadır. Ön yüzeyde yer alan heybenin göz kısımları üzerinde renkli iplerle ilme atılarak, zemin düzenlenmiştir. Heybenin göz kısımları üzerinde bulunan saçaklar örümlü şekilde bırakılmıştır.			
Kaynak Kişi		Selcan Yılmaz, Usta öğretici, Şemdinli-Hakkâri			

ÖRNEK 3. HEYBE DOKUMASI

			
Fotoğraf 20. Ön yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk		Fotoğraf 21. Arka yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk	Çizim 4. Desen şeması Çizim: Gülşen Öztürk
İnceleme Tarihi	2023		
Yöresel Adı	Heybe, Hurçik		
Dokuma Türü	Halı ve çözümlü dokuma		
Bulunduğu Yer	Işık Köyü-Çetintaş Mezrası/Hakkâri		
Dokuyucusu ve Aşireti	Hayat Kaya, Marunişi		
Bugünkü Durumu	Sağlam durumda		
Kullanım Alanı	Çanta amaçlı, at süslemede kullanılmaktadır.		
Ölçüler	En	29 cm	
	Boy	65 cm	
	Saçak	45 cm	
İp Türü	Atkı	Yün	
	Çözgü	Yün	
Dokuma Tekniği	Kilim ile birlikte halı dokuma		
Renk, Motif ve Kompozisyon Özelliği	Dikdörtgen formdan oluşan dokuma tek parça şeklinde dokunmuştur. Heybenin ön ve arka yüzeyleri belli aralıklarda dikey yönde birbirine paralel şekilde, beyaz ve kırmızı renklerle kalın kuşaklara ayrılmaktadır. Ön yüzeyde yer alan heybenin göz kısımları üzerinde renkli iplerle düğüm atılarak, zemin düzenlenmektedir. Heybenin göz kısımları üzerinde bulunan saçaklar örülü şekilde bırakılmıştır.		
Kaynak Kişi	Dilan Aslan, 1993 doğumlu, Bulak Mahallesi-Hakkâri.		

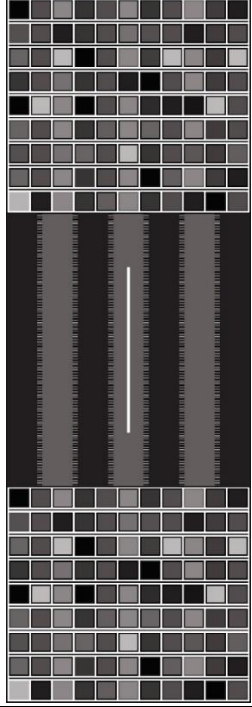
ÖRNEK 4. HEYBE DOKUMASI

			
Fotoğraf 22. Ön yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk		Fotoğraf 23. Arka yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk	Çizim 5. Desen şeması Çizim: Gülşen Öztürk
İnceleme Tarihi		2023	
Yöresel Adı		Heybe, hurçik, horçik	
Dokuma Türü		Halı ve çözümlü yüzölçümlü dokuma	
Bulunduğu Yer		Fatma Tekinalp'in evi, Cumhuriyet Mahallesi-Çukurca/Hakkâri	
Dokuyucu		Fatma Tekinalp, Pinyanişi	
Bugünkü Durumu		Sağlam durumda	
Kullanım Alanı		Atın üzerine atmak ve atı süslemek amacıyla kullanılmaktadır.	
Ölçüler	En	37 cm	
	Boy	97 cm	
	Saçak	37 cm	
İp Türü	Atkı	Yün	
	Çözgü	Yün	
Dokuma Tekniği		Kilim ve halı dokuma	
Renk, Motif ve Kompozisyon Özelliği		Dikdörtgen formdan oluşan dokuma tek parça şeklinde dokunmuştur. Orta kısmında dokuma sırasında bir boşluk (ilik, yarı, ara) bırakılmıştır. Heybenin ön ve arka yüzeyleri belli aralıklarda dikey yönde birbirine paralel şekilde, siyah ve kırmızı renklerle ince ve kalın kuşaklara ayrılmaktadır. Ön yüzeyde yer alan heybenin göz kısımları üzerinde renkli iplerle ilme atılarak, zeminde iç içe geçen dikdörtgen bir form ile düzenlenmiştir. Heybenin göz kısımları üzerinde bulunan saçaklar örümlü şekilde bırakılmıştır.	
Kaynak Kişi		Hüsna Kalkan, 1997 doğumlu, Usta öğretici, Çukurca.	

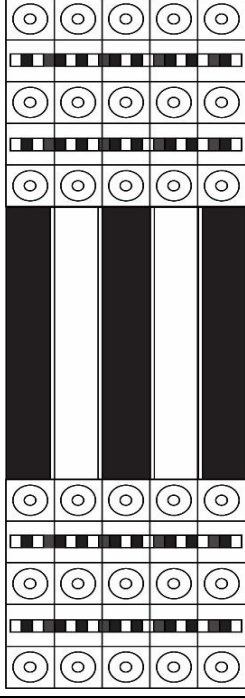
ÖRNEK 5. HEYBE DOKUMASI

					
Fotoğraf 24. Ön yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk		Fotoğraf 25. Arka yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk		Çizim 6. Desen şeması Çizim: Gülşen Öztürk	
İnceleme Tarihi		2023			
Yöresel Adı		Heybe, hurçik, horçik			
Dokuma Türü		Halı ve çözümlü yüzü dokuma			
Bulunduğu Yer		Esra Acar'ın evi, Yüksekova/Hakkâri			
Dokuyucusu ve Aşireti		Vesile Turan, Jirki			
Bugünkü Durumu		Sağlam durumda			
Kullanım Alanı		Çeyiz için kullanılmaktadır.			
Ölçüler	En	22 cm			
	Boy	63 cm			
	Saçak	33 cm			
İp Türü	Atkı	Yün			
	Çözümlü	Yün			
Dokuma Tekniği		Kilim ve halı dokuma			
Renk, Motif ve Kompozisyon Özelliği		Dikdörtgen formdan oluşan dokuma tek parça şeklinde dokunmuştur. Heybenin ön ve arka yüzeyleri belli aralıklarda dikey yönde birbirine paralel şekilde, lacivert ve kırmızı renklerle ince ve kalın kuşaklara ayrılmaktadır. Ön yüzeyde yer alan heybenin göz kısımları üzerinde renkli iplerle ilme atılarak zemin düzenlenmiştir. Heybenin göz kısımları üzerinde bulunan saçaklar örülerek, sarı, yeşil ve kırmızı boncuklarla süslenmiştir.			
Kaynak Kişi		Esra Acar, 1996 doğumlu, Ev hanımı, Yüksekova-Hakkâri			

ÖRNEK 6. HEYBE DOKUMASI

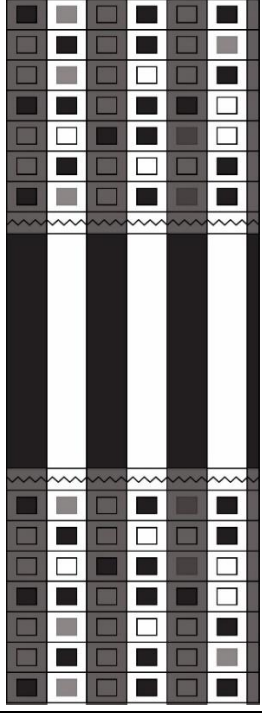
					
Fotoğraf 26. Ön yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk		Fotoğraf 27. Arka yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk		Çizim 7. Desen şeması Çizim: Gülşen Öztürk	
İnceleme Tarihi		2023			
Yöresel Adı		Heybe, hurçık, horçık			
Dokuma Türü		Halı ve çözgü yüzlü dokuma			
Bulunduğu Yer		Elif Armağan'ın evi, Çanaklı Köyü/Hakkâri			
Dokuyucusu ve Aşireti		Elif Armağan, Jirki			
Bugünkü Durumu		Sağlam durumda			
Kullanım Alanı		At heybesi, at süslemede kullanılmaktadır.			
Ölçüler	En	23 cm			
	Boy	70 cm			
	Saçak	29 cm			
İp Türü	Atkı	Yün			
	Çözgü	Yün			
Dokuma Tekniği		Kilim ve halı dokuma			
Renk, Motif ve Kompozisyon Özelliği		Dikdörtgen formdan oluşan dokuma tek parça şeklinde dokunmuştur. Orta kısmında dokuma sırasında bir boşluk (ilik, yarık, ara) bırakılmıştır. Heybenin ön ve arka yüzeyleri belli aralıklarda dikey yönde birbirine paralel şekilde, siyah ve kırmızı renklerle ince ve kalın kuşaklara ayrılmaktadır. Ön yüzeyde yer alan heybenin göz kısımları üzerinde renkli iplerle ilme atılarak, zemin düzenlenmektedir. Heybenin göz kısımları üzerinde bulunan saçaklar örülü şekilde bırakılmıştır.			
Kaynak Kişi		Gülhan Öztekin, 1983 doğumlu, Ev hanımı, Merzan-Hakkâri			

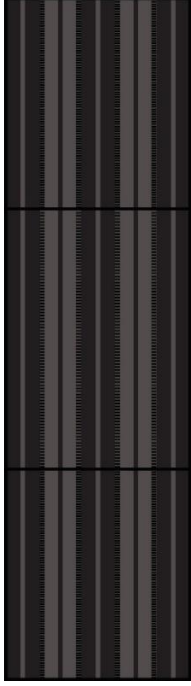
ÖRNEK 7. HEYBE DOKUMASI

					
<p>Fotoğraf 28. Ön yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk</p>		<p>Fotoğraf 29. Arka yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk</p>		<p>Çizim 8. Desen şeması Çizim: Gülşen Öztürk</p>	
İnceleme Tarihi		2023			
Yöresel Adı		Heybe, hurçik, horçik			
Dokuma Türü		Halı ve çözümlü yüzü dokuma			
Bulunduğu Yer		Gurbet Çiftçi'in evi, Merzan Mahallesi /Hakkâri			
Dokuyucusu ve Aşireti		Gurbet Çiftçi, Jirki			
Bugünkü Durumu		Sağlam durumda			
Kullanım Alanı		Süs ve çeyiz amaçlı kullanılmaktadır.			
Ölçüler	En	25 cm			
	Boy	71 cm			
	Saçak	35 cm			
İp Türü	Atkı	Yün			
	Çözümlü	Yün			
Dokuma Tekniği		Kilim ve halı dokuma			
Renk, Motif ve Kompozisyon Özelliği		Dikdörtgen formdan oluşan dokuma tek parça şeklinde dokunmuştur. Orta kısmında dokuma sırasında bir boşluk (ilik, yarı, ara) bırakılmıştır. Heybenin ön ve arka yüzeyleri belli aralıklarda dikey yönde birbirine paralel şekilde, siyah ve beyaz renklerle ince ve kalın kuşaklara ayrılmaktadır. Ön yüzeyde yer alan heybenin göz kısımları üzerinde renkli iplerle ilme atılarak, zemin düzenlenmektedir. Heybenin göz kısımları üzerinde bulunan saçaklar örümlü şekilde bırakılmıştır. Yine dokumanın uç kısımları renkli iplerden yapılan üç adet püsküle süslenmiştir.			
Kaynak Kişi		Gülhan Öztekin, 1983 doğumlu, Ev hanımı, Merzan-Hakkâri			

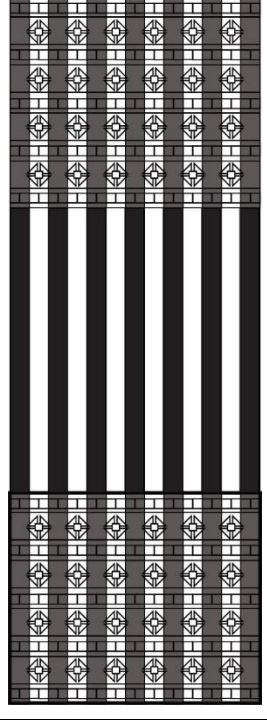

ÖRNEK 8. HEYBE DOKUMASI

			
Fotoğraf 30. Ön yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk		Fotoğraf 31. Arka yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk	Çizim 9. Desen şeması Çizim: Gülşen Öztürk
İnceleme Tarihi	2023		
Yöresel Adı	Heybe, hurçik, horçik		
Dokuma Türü	Halı ve çözümlü yüzü dokuma		
Bulunduğu Yer	Elmas Öter'in evi, Kırıkdağ Köyü/Hakkâri		
Dokuyucusu ve Aşireti	Elmas Öter (1940 doğumlu), Jirki		
Bugünkü Durumu	Sağlam durumda		
Kullanım Alanı	Süs ve çeyiz amaçlı kullanılmaktadır.		
Ölçüler	En	32 cm	
	Boy	110 cm	
	Saçak	46 cm	
İp Türü	Atkı	Yün	
	Çözgü	Yün	
Dokuma Tekniği	Kilim ve halı dokuma		
Renk, Motif ve Kompozisyon Özelliği	Dikdörtgen formdan oluşan dokuma tek parça şeklinde dokunmuştur. Orta kısmında dokuma sırasında bir boşluk (ilik, yarık, ara) bırakılmıştır. Heybenin ön ve arka yüzeyleri belli aralıklarda dikey yönde birbirine paralel şekilde, siyah ve kırmızı renklerle ince ve kalın kuşaklara ayrılmaktadır. Ön yüzeyde yer alan heybenin göz kısımları üzerinde renkli iplerle ilme atılarak, zemin düzenlenmektedir. Heybenin göz kısımları üzerinde bulunan saçaklar örülü şekilde bırakılmıştır. Yine dokumanın uç kısımları renkli iplerden yapılan üç adet püsküle süslenmiştir.		
Kaynak Kişi	Jiyan Cin Sönmez, 1999 doğumlu, Usta öğretici, Hakkâri		

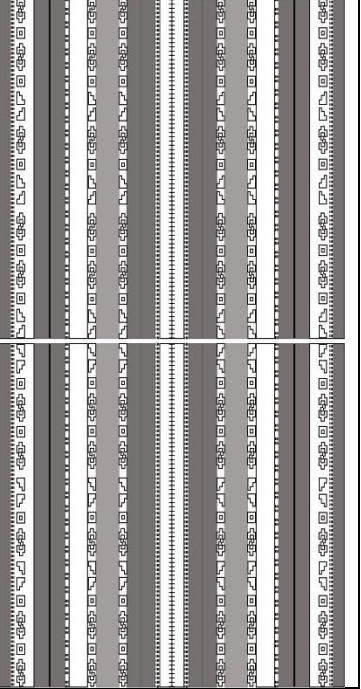
ÖRNEK 9. HEYBE DOKUMASI		
		
Fotoğraf 32. Ön yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk	Fotoğraf 33. Arka yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk	Çizim 10. Desen şeması Çizim: Gülşen Öztürk
İnceleme Tarihi	2023	
Yöresel Adı	Heybe, hurçik, horçık	
Dokuma Türü	Çözümlü dokuma	
Bulunduğu Yer	Bağışlı Köyü/Hakkâri	
Dokuyucusu ve Aşireti	Ayşe Aydın	
Bugünkü Durumu	Yıpranmış durumda	
Kullanım Alanı	At heybesi olarak kullanılmaktadır.	
Ölçüler	En	34 cm
	Boy	167 cm
	Saçak	-
İp Türü	Atkı	Yün
	Çözgü	Yün
Dokuma Tekniği	Kilim dokuma	
Renk, Motif ve Kompozisyon Özelliği	Dikdörtgen formdan oluşan dokuma tek parça şeklinde dokunmuştur. Orta kısmında dokuma sırasında bir boşluk (ilik, yarık, ara) bırakılmıştır. Heybenin ön ve arka yüzeyleri belli aralıklarda dikey yönde birbirine paralel şekilde, siyah ve kırmızı renklerle ince ve kalın kuşaklara ayrılmaktadır. Ön yüzeyde heybenin göz kısımları yer almaktadır. Saçak bulunmamaktadır.	
Kaynak Kişi	Nuran Üncü, 1984 doğumlu, Usta öğretici, Bağışlı Köyü, Hakkâri.	

ÖRNEK 10. HEYBE DOKUMASI

			
Fotoğraf 34. Ön yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk		Fotoğraf 35. Arka yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk	Çizim 11. Desen şeması Çizim: Gülşen Öztürk
İnceleme Tarihi	2023		
Yöresel Adı	Heybe, hurçık, horçık		
Dokuma Türü	Halı ve çözgü yüzlü dokuma		
Bulunduğu Yer	Asya Akdağ'ın evi, Pehlivan Mahallesi/Hakkâri		
Dokuyucusu ve Aşireti	Zeynep Akdağ (1935-2015), Gravi		
Bugünkü Durumu	Sağlam durumda		
Kullanım Alanı	At heybesi, at süslemede, yük taşımada kullanılmıştır.		
Ölçüler	En	145 cm	
	Boy	266 cm	
	Saçak	53 cm	
İp Türü	Atkı	Yün	
	Çözgü	Yün	
Dokuma Tekniği	Kilim ve halı dokuma		
Renk, Motif ve Kompozisyon Özelliği	Dikdörtgen formdan oluşan dokuma tek parça şeklinde 1958 yılında dokunmuştur. Heybenin ön ve arka yüzeyleri belli aralıklarda dikey yönde birbirine paralel şekilde, siyah ve kırmızı renklerle ince ve kalın kuşaklara ayrılmaktadır. Ön yüzeyde yer alan heybenin göz kısımları üzerinde yer alan geometrik motif birbirini yatay ve dikey yönde tekrar ederek düzenlenmektedir. Heybenin göz kısımları üzerinde bulunan saçaklar örülü şekilde bırakılmıştır.		
Kaynak Kişi	Asya Akdağ, 1981 doğumlu, Hakkâri.		

ÖRNEK 11. HEYBE DOKUMASI

				
Fotoğraf 36. Ön yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk		Fotoğraf 37. Arka yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk		Çizim 12. Desen şeması Çizim: Gülşen Öztürk
İnceleme Tarihi	2023			
Yöresel Adı	Heybe, Ter			
Dokuma Türü	Çözü yüzlü dokuma			
Bulunduğu Yer	Asya Akdağ'ın evi, Pehlivan Mahallesi/Hakkâri			
Dokuyucusu ve Aşireti	Zeynep Akdağ (1935-2015), Gravi			
Bugünkü Durumu	Sağlam durumda			
Kullanım Alanı	At heybesi, yük taşımada kullanılmıştır.			
Ölçüler	En	78 cm		
	Boy	164 cm		
	Saçak	-		
İp Türü	Atkı	Yün		
	Çözü	Yün		
Dokuma Tekniği	Kilim dokuma			
Renk, Motif ve Kompozisyon Özelliği	Dikdörtgen formdan oluşan dokuma iki parça şeklinde dokunmuştur. Dokuma işlemi bittikten sonra bu iki parça dikilerek birleştirilmiştir. Heybenin ön ve arka yüzeyleri belli aralıklarda dikey yönde birbirine paralel şekilde, siyah, yeşil, kahverengi ve kırmızı renklerle ince ve kalın kuşaklara ayrılmaktadır. Saçak bulunmamaktadır.			
Kaynak Kişi	Asya Akdağ, 1981 doğumlu, Hakkâri.			

ÖRNEK 12. HEYBE DOKUMASI		
		
Fotoğraf 38. Ön yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk	Fotoğraf 39. Arka yüz Fotoğraf: Gülşen Öztürk	Çizim 13. Desen şeması Çizim: Gülşen Öztürk
İnceleme Tarihi	2023	
Yöresel Adı	Heybe, Ter	
Dokuma Türü	Çözümlü dokuma	
Bulunduğu Yer	Kevser Pala'ın evi, Pehlivan Mahallesi/Hakkâri	
Dokuyucusu ve Aşireti	Hamail Pala (Cevizli köyü), Balıki	
Bugünkü Durumu	Sağlam durumda	
Kullanım Alanı	Deve heybesi, yük taşımada kullanılmıştır.	
Ölçüler	En	78 cm
	Boy	164 cm
	Saçak	-
İp Türü	Atkı	Yün
	Çözgü	Yün
Dokuma Tekniği	Kilim dokuma	
Renk, Motif ve Kompozisyon Özelliği	Dikdörtgen formdan oluşan dokuma iki parça şeklinde dokunmuştur. Dokuma işlemi bittikten sonra bu iki parça dikilerek birleştirilmiştir. Heybenin ön ve arka yüzeyleri belli aralıklarda dikey yönde birbirine paralel şekilde, siyah, yeşil, kahverengi ve kırmızı renklerle ince ve kalın kuşaklara ayrılmaktadır. Bu kuşakların bazılarında motif yerleştirilirken bazıları sade olarak düzenlenmektedir. Saçak bulunmamaktadır.	
Kaynak Kişi	Elif Pala, Hakkâri.	

5. SONUÇ

Anadolu Türk dokuma kültürü içinde yer alan Hakkâri dokumaları kendine özgü karakteristik özellikleri ve desen kimliği açısından önem teşkil etmektedir. Geçmişten günümüze çeşitli dokuma türlerinin yapıldığı yörede heybe dokumalarında ayrı bir grup olarak karşımıza çıkmaktadır. Sade ve renkli dokuma yüzeylerine sahip olan heybeler geçmişte yöre insanının hayatını kolaylaştırmada günlük kullanım ihtiyaçlarını (eşya, gıda gibi) taşıma doğrultusunda üretilse de günümüzde süs ve çeyiz amaçlı evlerin oda duvarlarını ve kapı köşelerini süslemede kullanılmaktadır.

Bugün Hakkâri ve çevresinde hemen hemen her evde bu heybe örneklerine rastlamak mümkündür. Özellikle de köylerde yaşayan kişilerin evlerinde duvara asılı kilim, bazen bu kilimlerin üzerinde heybe, parzun, kolan ve yöreye özgü çoraplardan oluşan bir duvarın dekoratif amaçlı süslediği, bazende bu dokumaların bir kısmını bir düğünde gelin ve damatın arkasında fon olarak yine süsleme amaçlı kullanıldığı görülebilir.

Hakkâri dokumalarının, gelir etme dışında yöre insanına yaşamı boyunca beşikten mezara hem geleneksel hem kültürel hem de dini anlamda önem kattığı bilinmektedir. Yörede yaşayan çeşitli aşiretlerin kendi gelenek, görenek, duygu, düşünce, örf ve adetlerini bu renkli dokumalara yansıttıkları ve bir uyum içinde yaşattıkları görülmektedir.

Konu kapsamında değerlendirilen heybelerin farklı boyutlarda, farklı teknik ve malzemelerle yapıldığı belirlenmiştir. Sade ve düz dokuma yüzeyine sahip dokumaların yoğun olarak motifsiz yapıldığı görülmüştür. Eski örneklerin yapımında doğal yün ipi ve kıl, günümüz örneklerinin ise hazır iplerden yapıldığı saptanmıştır. Heybelerin zeminlerinin genellikle iki ana rengin tercih edildiği, heybe gözlerinin ise halı tekniği ile renkli iplerle desenlendirildiği görülmüştür. Oldukça uzun olarak bırakılan heybelerin saçakları yöreye özgü örme teknikleri ile örülmüş olup bazı saçaklarında renkli boncuklarla süslendiği belirlenmiştir.

Günümüzde birçok belediye meslek edindirme kursları veya sanat etkinliği adı altında geleneksel sanat dallarıyla ilgili etkinlikler düzenlemektedir. 10 yıl öncesine göre bu sanatların bilinirliği artmıştır. Ama özden uzaklaşmıştır. Geleneksel sanatlar geçmişte estetik unsurun yanında işlevsel yönüyle de ön planda idi. Yazı, ebru, tezhip, dokuma ve diğer alanlar estetik unsur olmanın yanında kullanım alanı ile değerlendirilmelidir (Genç-Tezcan,2015).

Günümüzde Halk Eğitim Merkezi kurslarında açılan kurslarla dokuma kültürü yaşatılmaya devam edilmektedir.

TEŞEKKÜR

Yazar bu çalışmada, Reber Akdağ, Asya Akdağ, Gülhan Öztekin, Hüsna Kalkan, Dilan Aslan, Jiyan Cin Sönmez, Maksut Güneş, Elif Pala' ya vermiş oldukları bilgilerden ve yardımlardan dolayı teşekkürü bir borç bilir.

KAYNAKÇA

- Genç, M., Tezcan,V. (2015) Gelenek ve Yenilik Kavramlarının Felsefesi Tartışması Ekseninde Geleneksel Türk Sanatlarını Yeniden Düşünmek, *Kalemişi Dergisi*, 3(6), 135-156.
- Karahan, R. (2002). *Dünden Bugüne Hakkâri Kilimeri*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü No: 3096, Sanat Eserleri Dizisi No: 462, Semih Ofset Matbaacılık Ltd. Şti.
- Kayıpmaz, F., Kayıpmaz, N. ve Genç, M. (2022). *Anadolu Türk Halı Kilim Kültürü*, Editör: Mustafa Genç, Süleyman Demirel Üniversitesi Rektörlüğü ve Bilimsel Araştırmalar Koordinasyon Birimi, SDÜ Yayın No: 117.
- Konuk, M. (2022). Koraş Mahallesinde Unutulmaya Yüz Tutan Dokuma Kültürü, *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, 15 (30), 1286-1305.
- Öztürk, İ. (2014). *Hakkâri ve Çevresinde Bulunan Havsız Kirkitli Dokumalar*, [Yüksek Lisan Tezi], Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkay, C. (1979). *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak Aşiret ve Cemaatler*. Anda Yayınları.
- TDK (t.y.). <https://sozluk.gov.tr/>
- KAYNAK KİŞİLER**
- Asya Akdağ (2023). Sözlü görüşme, 1981 doğumlu, Hakkâri.
- Büşra Turan (2023). Sözlü görüşme, 1990 doğumlu, Çukurca, Hakkâri.
- Dilan Aslan (2023). Sözlü görüşme, 1993 doğumlu, Hakkâri.
- Elif Pala (2023). Sözlü görüşme, Hakkâri.
- Esra Acar (2023). Sözlü görüşme, 1996 doğumlu, Yüksekova, Hakkâri.
- Esmer Güneş (2023). Sözlü görüşme, 1957 doğumlu, Çukurca, Hakkâri.
- Hüsna Kalkan (2023). Sözlü görüşme, 1997 doğumlu, Çukurca, Hakkâri.
- Mustafa Güneş (2023). Sözlü görüşme, 1954 doğumlu, Çukurca, Hakkâri.
- Nuran Üncü, 1984 doğumlu, Bağışlı köyü, Yüksekova, Hakkâri.
- Refika Yiğit (2023). Sözlü görüşme, 1964 doğumlu, Hakkâri.
- Jiyan Cin Sönmez (2023). Sözlü görüşme, 1999 doğumlu, Hakkâri.